

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Майа Станкова Разбойникова-Фратева
професор в СУ „Свети Климент Охридски“

на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“

по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, (Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание).

Автор: Доц. д-р Младен Цветанов Влашки – ПУ „Паисий Хилендарски“

(акад. дл., н.ст., име, презиме, фамилия – висше училище или научна организация)

Тема: „Български образи на краевековната австрийска литература“

1. Предмет на рецензиране

Със заповед № РД-22-1557 от 26.06.2025 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Български образи на краевековната австрийска литература“ за придобиване на научната степен „доктор на науките“ на ПУ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание). Автор на дисертационния труд е доц. д-р Марин Цветанов Влашки, преподавател в катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ към Филологическия факултет на ПУ.

Доц. Влашки е представил пълен комплект материали на хартиен и електронен носител в съответствие с Чл.45 (4) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ (автобиография в европейски формат; протоколи от катедрени съвети, свързани с откриване на процедурата и с предварителното обсъждане на дисертационния труд; дисертационен труд; автореферат; списък на научните публикации по темата на дисертацията; копия на научните публикации; декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи; справка за спазване на минималните национални изисквания)

Кандидатът е приложил 1 монография, 3 публикации.

2. Кратки биографични данни

Кандидатът преподава в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ от 1986 г., защитава докторска степен през 2015 г., през 2020 г. става доктор и на Виенския университет, от 2020 г. е доцент в Пловдивския университет. Доц. Влашки разполага с богат изследователски и преподавателски опит, в периода 2020-2023 г. е командирован като лектор по български език, култура и литература във Фрайбургския университет, през зимния семестър на учебната 2023/2024 г. е гост-професор по световна литература в Гьотингенския университет.

3. Актуалност на тематиката, познаване на проблема, методика на изследването, характеристика и оценка на дисертационния труд

В дисертационния си труд „Български образи на австрийската литература“ доц. Младен Влашки предлага внушителния резултат от дългогодишните си изследвания върху литературата на австрийското краевековие и рецепцията ѝ в България. Акцентът е поставен върху образите за тази литература, възникнали в социо-културното поле на България. Темата на

изследването разширява изследователското „микрополе“ на доц. Влашки (трансфер и рецепция на Виенската модерност в България): австрийската литература на краевоковието в нейната противоречива комплексност е в центъра на дисертационния труд. Естествено изследователят стъпва на литературно-историческия, литературно-археологическия си опит, както и на опита си в сравнителното литературознание (срв. с. 5), кристализирал в негови основни и авторитетни публикации до момента. Трябва да отбележим разширението и на времевия обхват, тъй като дисертационният труд изследва образите на австрийската краевоковна литература и в периода на социализма и постсоциализма в България. Кандидатът добросъвестното очертава новия етап в проучванията си в сравнение с предходни изследователски проекти, залегнали в основата на дисертационния (Литературни и театрални проекции на драматургията на „Млада Виена“ в България до 1944 .) и хабилитационния му труд (Рецепцията на Кафка в България до 1989 г.). Несъмнено Влашки отлично познава постиженията на „единно(то) международно поле на изследване“, в чийто център е поставена литературата и културата на Австрия в периода на прехода от 19. към 20. век (9 и сл.) Фактът, че настоящата дисертация поставя българската литературна наука на световната карта на това актуално изследователско поле, несъмнено е един от приносите ѝ.

Методологически доц. Влашки работи с представата за „поле“, в което се осъществяват културни и литературни трансфери. Понятието е заимствано от социологическите изследвания на Пиер Бурдийо в кореспонденция със системната теория на Луман (33). Методологическия инструментариум за това изследване доц. Влашки допълва с понятието „образ“, което му е нужно, за да може на фона на вече разработени характеристики на изследвания обект да се оразличат „приписваните му отвън“ (31) особености или открояването на специфични негови страни, предпочитано възприемани в приемната култура. Различаването на „българските образи“ предполага доброто познаване на „образите“ на австрийската краевоковна литература в полето на нейното възникване както като паралелни конструкти, така и като модели, създадени по-късно в литературознанието. Прецизно са очертани понятията за модерност и модернизъм (41), за рецепция и трансфер, изследователят има потребност да дефинира и понятието за литература (37), с което работи. Избраната методология позволява да се осъществят описването и анализа на всички действия и процеси в системните отношения между двете литератури, което е и крайната цел на изследването (32). За нейното постигане особено важно ще се окаже понятието „трансфер“ (въведено на с. 33 и уточнено впоследствие, 43 и сл.) Понятието „персонализъм“ на Михаил Неделчев има силно присъствие в дисертацията и би било добре, ако се въведе още в началото ѝ. В момента то е изяснено по-внимателно едва в бел. 327 на с. 276. Авторефлексията на изследователя (34) показва ясното съзнание за сложността на целия дисертационен проект, свързана с проучвания в различни архиви, специфичен огледален прочит и взаимно осмисляне на находките. Благодарение на изследователската неустрашимост на доц. Влашки дисертационният труд осъществява поставените цели по убедителен начин и предлага истински открития в архивите, които позволяват конструиране на нови връзки и взаимодействия, а нерядко и корекции на утвърдени литературоведски представи. Последните са особено ценни с оглед на състоянието на изследванията в наблюдаваното поле и на критично рефлектираните практики и традиции на литературната археология в българското литературознание. (39) Патосът за това мащабно изследване Влашки черпи от убеждението, че начинанието му има значение не само в литературно-научен аспект, но и по отношение на „житейските практики“ на съвременниците (6). Увереността, че развитието на либерализма, плурализма и демокрацията в Австрия, съхранено в литературата и изкуствата,

съдържа послания и към нашето време, необходимостта от тяхното разчитане и съхраняване са движеща мотивация за изследването.

С оглед на предмета на дисертационния труд, перспективата на наблюденията и избраната методология, структурата на изследването е напълно убедителна в своята логическа завършеност. Специално внимание заслужава избраният начин за представяне на изходната литература и култура през подробното, контекстуално обвързано представяне на няколко истории на австрийската литература. Тази глава (трета) е не само информативна, тя очертава специфичната за австрийската литература проблематика, започваща с въпроса „Има ли австрийска литература“. Дебатът относно идентичността на австрийската литература води до нуждата от редица принципни и теоретични уточнения, които да дефинират основанията и критериите при създаване на национални литературни истории. На тази база Влашки с право дискутира „моделите“ (57) на австрийската литературна история - на Нагел/Цайдлер (1937), на Х. Цеман (1994-1999/ 2014) и на В. Кригследер (2011) (58 и сл.). Чрез тяхното представяне създава нужната му матрица за проследяване на рецепцията, трансфера, пораждаването и утвърждаването на образите на австрийската литература на краевековието в България. Освен функцията си в контекста на дисертацията тази глава е от особено значение и в по-общ план, тъй като осветлява специфики, неизвестни на по-широка публика. Поради това тя е отлично четиво за студентите, изучаващи европейска литература, в това число и студентите по германистика. Също така целият дебат около австрийската литературна история проблематизира литературно-историческия разказ и изискванията към него и би бил полезен и за преподаватели.

Специално място в дисертацията имат двата екскурса. Първият от тях онагледява времевото разминаване между годините на силно присъствието на автора, Петер Алтенберг, в изходната култура, трансфера му в целевата, създаването на образи там и разгръщането на въздействието на тези образи. На базата на конкретните наблюдения са направени важни заключения относно формите на трансфера и връзката им с продукцията на образи. Те ще бъдат проверени през по-различната оптика на дисертационния труд – през наблюдението на посредниците и трансферните канали. По подобен начин заключителният екскурс („Лесният Шницлер и трудният Хофманстал“) в дисертацията не само подрежда някои конкретни наблюдения и проучвания, но и онагледява синтезиращо връзката между периодите на трансфера, смяната на образите, дейността на посредниците и ефективността на трансферните канали.

Двете основни перспективи, които правят видими образите на австрийската краевековна литература в България са тези на посредниците) и на трансферните канали (четвърта глава). В главата за посредниците са представени дейци от първия период на трансфериране на литературата на краевековието в България, Иван Шишманов и Теодор Траянов, и основни фигури от втория период – Гео Милев и Николай Лилиев. За социалистическия и постсоциалистическия период не са излъчени и обследвани ярки и устойчиви фигури на посредници поради отсъствието им. За всички периоди е констатирана липса на единен и цялостен образ на австрийската краевековна литература. Влашки обяснява това състояние с „персоналисткия“ (163) модел на трансфер.

В тази глава Влашки разгръща с пълна сила литературно-археологическите си умения за издирване и литературно-научните си възможности при наблюденията, което не изненадва, но отново трябва да бъде подчертано. Особено интересни са наблюденията върху трансфера на литературно-критични и литературно-научни текстове чрез проследяването на издателски практики на посредниците. Чрез комуникацията между „Българска сбирка“ и „Ди Цайт“ се

постига почти директен трансфер на образи на австрийската литература (178) между двете полета. Като пример за някои забележителни наблюдения и анализи, които демонстрират усета и вътрешната ангажираност на изследователя с темата му, бих посочила подглавата (или може би екскурса) „Националният литературен резултат от един трансферен процес в личната сфера или защо бай Ганьо възкликва „Ах, Пратер, Пратер!“ (185-203).

Анализите на Влашки водят и до многобройни дребни на вид корекции в приемани на доверие твърдения: каква е роднинската връзка между Шишманов и Алеко Константинов, отношенията между Теодор Траянов и видни представители на австрийската модерност и въобще Виенския период в биографията на българския поет и др. Търпеливо Влашки подрежда фактите и изгражда сложна мрежа от връзки между тях (Грюн – Шишманов – Константинов). Откритията в архива, включване на непубликувани документи, писма (напр. Траянов – Кирил Христов), прецизните уточнения, реконструкция на конкретни биографични факти (четива, изложби при Траянов, запознаването на Лилив с творчеството на Хуго фон Хофманстал), издирването на непознати литературни текстове (поемата „Ариадна“ на Траянов, срв. 229), включването на архивни находки (тефтерчето без датировки на Н. Лилив, 254) Влашки често скромно дискутира в бележките си под линия. В тази дисертация те са почти толкова съдържателни и важни колкото и текста над чертата.

Изясняването на образа на Траянов като посредник, който изгражда „поетически синтетичен образ на част от австрийската литература на краевековието“ (230), поставя въпроса за ефективността на такъв тип поетически кодиран трансфер при създаването на образи. Едва обвързаността му с други форми на трансфера – критически публикации, издателска, преводаческа дейност може да отключи по-висока, но все пак ограничена ефективност. По-широката времева рамка, която е зададена в дисертационния труд, позволява от по-късна перспектива да се види резултата от усилията на посредниците: Някои от създадените образи потъват в забвение, а други захранват представи и в по-късни етапи на рецепцията (271 и сл.).

За строго последователния читател на места възниква усещането за повторение на определени тези, наблюдения и заключения. (напр. 214 и сл.) Първоначалният ми импулс е да препоръчам преди издаването на изследването внимателен прочит с цел тяхното избягване. Същевременно, давайки си сметка за епохата на фрагментарното четене, в която живеем, започвам да оценявам положително тази повторемост и да я разглеждам дори като препоръчителна с оглед на бъдещите читатели.

Анализът на трансферните канали в пета глава прави по-видима рецепцията на други австрийски автори, останали в реалистичната линия на 19. век: Мари фон Ебнер-Ешенбах, Петер Розегер, Феликс Салтен. Анализират се и не-персоналистски обвързани влияния – напр. участието на партийната преса и политическата мотивация при трансфера на австрийска литература и отражението им върху образите на краевековната литература. В тези наблюдения стават по-осезаеми ритъмът и пулсациите в рецептивните процеси в тяхната контекстуална зависимост от литературното поле на приемащата култура (напр. при Петер Алтенберг, Рилке, Х. ф. Хофманстал). Става ясно и до каква степен издателските политики, несигурността по отношение дефинирането на австрийската литература, трансфера на образи от други езици (преводи на критически статии, А. Лютер напр.) могат да провокират преформатиране, разширяване, редуциране на образите. Възможностите за уточняване и разширяване на образите за австрийската модерност са отлично анализирани и показани в наблюденията в главата „Театър“ по отношение на пиесите на Артур Шницлер и съвременните им инсценировки (323)

На базата на прецизно проведените изследвания и проследените процеси на създаване на образи, както и очертаването на самите образи, изводите в края на изследването са по-скоро лапидарни, но достатъчни, обосновани и съответни на резултатите от изследването. По-блестящ начин то постига основната си цел да реконструира образите на краевековната австрийска литература в България. Впечатления правят и много други странични наблюдения и анализи в текста. Литературното поле в България напр. е очертано като адекватно на времето и създаващо благоприятна среда за точни и устойчиви литературно-критически оценки. Анализът на рецензиите на Ботьо Савов за поезията на Теодор Траянов извежда тяхната далновидна прозорливост на фона на разгърнатата в бележките (218, 222 и сл., вж. особено бел. 270) интерпретация на Виенската модерност в по-новата литературна наука. А наблюденията върху осъзнатото и регулирано създаване на образи на краевековната австрийска литература (258 и сл.) прави различими и други фигури на посредници като напр. Владимир Василев, Боян Пенев. Особено оригинални са и наблюденията върху разклоненията на трансфера и генерирането на образи например чрез реакциите на преводите на Николай Лилив от страна на Ангел Каралийчев, Асен Разцветников и Теодор Траянов (271 и сл.).

4. Автореферат, публикации, перспективи

Авторефератът съответства на изследването и дава представа за поставените цели, методологията, стъпките на изследването и заключенията в пълнота. Частта за методологичните перспективи е особено компактна и добре организирана. Частта са приносите е достоверна, точна, без да е изчерпателна.

Представените статии са странични продукти, възникнали в хода на проучвания по дисертационния труд, които позволяват определени аспекти и проблематики да бъдат разгледани самостоятелно и оценени предварително относно стойността им по отношение на темата на дисертационния труд.

Огромният обработен материал загатва възможни продължения на изследванията в бъдеще, напр. във връзка с обособяването и допълването на посредническите функции на издатели и деятели като Владимир Василев, Боян Пенев и др.

5. Бележки

Препоръчително е да се обърне внимание на изписването на имената. Мария фон Ебнер-Ешенбах се среща и като Мари (136, 278), Йорис-Карл Юисманс/Юйсманс на български се утвърждава чрез превода като Жорис-Карл Юисманс. Карл Емил Францос – с или без съединително тире между имената Мари/Мария-Евгения/ Еужения дела/делла Грацие. В авторския текст е добре да фигурира единен начин на изписване, съобразен с актуалните правила за транскрибиране.

„Дуински елегии“ на Рилке в началото на дисертационния труд са споменати само с преводите на Кирил Кадийски, който е всъщност най-новият за момента превод, но далеч не първият и не единственият. Тази неизчерпателност е коригирана по-късно, въпреки това изброяването в списъка в гл. „Книгоиздаване“ не е пълно, липсва преводът на Димитрина Александрова и Николай Тодоров (Дуински елегии, София: ИК Гутенберг 2014). Относно констатираното късно навлизане на имената от австрийската краевековна литература в България бих искала да попитам какво и по какви критерии определяме като „късно“, колко години разлика между излизането на произведението и някакъв вид трансфер към приемащата

култура се приема за ранно? Как изглежда този времеви прозорец между поява на оригинала и трансфера в годините след 1944?

6. Перспективи

Подразбира се, че дисертационният труд трябва да излезе като книга на български и на немски език.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа резултати, които представляват оригинален принос в българското литературознание и в международните изследвания върху литературата на краевековието в Австрия. Трудът отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на минималните национални изисквания.

Дисертационният труд показва, че доц. Младен Цветанов Влашки **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност „Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание“ като за пореден път **демонстрира** качества и умения за провеждане на изследвания с получаване на оригинални и значими научни приноси.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, статии, и убедено **предлагам на почитаемото научно жури да присъди научната степен „доктор на науките“** на доц. Младен Цветанов Влашки в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание).

28.08. 2025 г.

Рецензент:

проф. дфн Майа Разбойникова-Фратева